
Estructura familiar i social a la ciutat de Barcelona

Cristina López i Villanueva

Universitat Ramon Llull

Resum: La ciutat de Barcelona presenta una estructura de llars diferenciada respecte a Catalunya i a la Regió I; d'altra banda, el municipi de Barcelona no és gens homogeni i ofereix una varietat de contrastos entre els seus districtes. Els canvis produïts en l'estructura de les llars entre 1991 i 1996 emmascaren una doble naturalesa d'aquestes llars: d'una banda, les formes més convencionals i, de l'altra, les més tradicionals. En aquest treball es mostra una tipologia que permet classificar els districtes segons l'estructura de les seves llars i s'intenta esbrinar si es tracta de districtes amb formes tradicionals, amb formes modernes o amb formes residuals.

1. Introducció

En aquest treball es duu a terme una categorització dels districtes segons l'estructura de les seves llars, i s'intenta desemmascarar si es tracta de districtes amb formes *tradicionals*, amb formes *modernes* o amb formes *residuals*. La naturalesa dels districtes i la funció que desenvolupen dins el conjunt de la ciutat, així com l'estructura de la població per sexe, edat o estat civil, condicionen aquesta categorització; així, per a estudiar el tipus de llar amb profunditat, cal estudiar el perfil de les persones que el componen.

Una segona aportació d'aquesta comunicació la constitueix el tractament de les dades, tant pel que fa al tipus de creuaments de variables (tipus de llar segons el sexe, l'edat i l'estat civil de les persones que la componen) com a la desagregació territorial (Barcelona per districtes).

La font a partir de la qual s'ha treballat i s'ha elaborat aquesta comunicació ha estat l'estadística bàsica de 1996, confeccionada per l'Institut d'Estadística de Catalunya. L'estudi de l'estructura familiar a partir de la naturalesa de les llars presenta alguna limitació, i és que no permet esbrinar quina és la relació que es produeix en el si de la família, però sí que aporta una informació valuosa respecte a la residència i a l'organització de la família.

Els canvis en la dinàmica familiar que han tingut lloc a Catalunya i a la resta de països del sud d'Europa en els darrers vint anys, cal contextualitzar-los dins l'anomenada *segona transició demogràfica*¹ que ja havia començat als països del nord entorn dels anys cinquanta; en particular han tingut lloc a les àrees urbanes amb una gran *celeritat* i amb una forta *intensitat*. La dinàmica descrita en el context català, metropolità o barceloní no es tradueix, de moment, en unes estructures familiars similars a les europees: proporció més elevada de llars sense nucli i en especial de solitaris, més proporció de llars monoparentals, menor proporció de parelles amb fills, menor proporció de persones per llar, tot i que en el cas de la ciutat de Barcelona comença a intuir-se. Cal tenir present, d'una banda, que els canvis en l'estructura són lents i es tradueixen de manera més tardana (d'aquesta manera les modificacions que s'observen a la ciutat de Barcelona podrien apuntar la tendència); de l'altra, cal tenir en compte que no tots els canvis experimentats en la dinàmica demogràfica han de restar reflectits en l'estructura de les llars, ja que les modificacions moltes vegades afecten les relacions que s'emmascaren sota una mateixa estructura (la nuclear).

2. Marc metodològic

2.1. Llars i famílies

En la comunicació s'utilitzen els termes de *llar* i *família*: com a *família* es defineix el grup de persones (dues o més) que resideixen en el mateix habitatge familiar, comparteixen algunes despeses en comú i estan vinculades per llaços de parentiu, siguin de sang o polítics, amb independència del grau.²

1. VAN DE KAA, D. (1988). «The Second Demographic Transition: Theories and expectations». Symposium on Population Change and European Society. Florència, 7-10 de desembre.

2. INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1991): *Llars i famílies a Catalunya 1991*. Generalitat de Catalunya.

La *llar*, en canvi, es defineix com el conjunt de persones que, residint en el mateix habitatge, comparteixen despeses comunes ocasionades per l'ús de l'habitatge i/o despeses d'alimentació. Es poden distingir dos tipus de llars: les unipersonals, formades per una sola persona, i les multipersonals, formades per dues persones o més.³

Les diferències entre *llar* i *família* resulten evidents: mentre que els membres d'una família han d'estar emparentats, els membres que conformen una llar no necessàriament han d'estar-ho. D'altra banda, mentre que les famílies han de ser de dues persones o més, les llars poder estar conformades per una sola persona.

D'aquesta manera el concepte de llar recull tant les persones que estan emparentades com les que no ho estan. Respecte a les llars es pot establir una doble tipologia en funció dels llaços de parentiu i d'aquesta manera s'obté una doble classificació en funció de *llars familiars* o *no familiars*, segons els lligams de parentiu de les persones que les formen.

Les llars familiars poden classificar-se segons el *tipus de nucli*, el nucli familiar correspon a una concepció restringida de la família, limitada als vincles de parentiu més estrets. Hi ha quatre tipus de nuclis familiars: matrimoni o parella sense fills; matrimoni o parella amb un o més fills no aparellats; mare amb un o més fills no aparellats; pare amb un o més fills no aparellats.

En aquest treball se seguirà la classificació de les llars proposada per Laslett i Hammel (1972):

- Solitaris
- Sense nucli
- Uninuclears
 - Matrimonis sense fills
 - Matrimonis amb fills
 - Pare sol amb fills
 - Mare sola amb fills
- Extenses
 - Matrimonis sense fills amb altres persones
 - Matrimonis amb fills amb altres persones
 - Pare sol amb fills amb altres persones
 - Mare sola amb fills amb altres persones.

3. *Op. cit.*

2.2. Dades i fonts

Les dades a partir de les quals s'ha elaborat aquest treball pertanyen d'una explotació especial sol·licitada a l'Institut d'Estadística de Catalunya a partir de l'estadística bàsica de 1996. L'explotació ha consistit en el creuament de variables de les característiques de les persones segons sexe, edat i estat civil per cada tipus de llar i en la desagregació per districtes d'aquesta informació.

L'abast territorial és la ciutat de Barcelona i els seus deu districtes, que es comparen amb altres àrees: total de Catalunya i la Regió I.⁴

El marc temporal abasta el període 1991-1996; en canvi, la informació de Barcelona per districtes només és disponible per a 1996, amb la qual cosa es pot fer una *radiografia* del moment, però no un seguiment de l'evolució.

3. Emmarcament de l'estructura i l'evolució de les llars a la ciutat de Barcelona en el context espanyol i català

3.1. Evolució del nombre de llars

La primera informació que es recull sobre llars i famílies és del cens de 1970, de tota manera l'agregació que es fa és àmplia i no permet la comparació al detall. D'altra banda, no es disposa d'una informació d'aquesta naturalesa desagregada per municipis fins a 1991, amb la qual cosa no es pot fer aquesta panoràmica evolutiva respecte a la Regió I.

Si s'observa el nombre de llars d'Espanya, Catalunya i Barcelona durant el període 1970-1996⁵ es constata un creixement pel que fa a les xifres globals:

4. Com a unitat de referència de la Regió I s'ha considerat l'abast que ha fet servir l'Institut d'Estudis Metropolitans a l'Enquesta metropolitana de 1990, la qual comprèn les comarques següents: Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental.

5. En el cas d'Espanya encara no estan disponibles les dades de 1996 respecte a llars i famílies.

Taula 1
Evolució del nombre de llars. Espanya, Catalunya i Barcelona 1970-1996

Espanya	1970	1981	1991	1996	1970-1981	1981-1991	1970-1991
Unipersonals	660.353	1.085.078	1.581.307		64,32	45,73	139,46
Sense nucli	279.700	340.692	309.180		21,81	-9,25	10,54
Nuclears simples	6.084.423	7.544.213	8.474.836		23,99	12,34	39,29
Nuclears extenses	1.313.284	1.254.848	1.061.663		-4,45	-15,40	-19,16
Múltiples	515.900	361.608	376.935		-29,91	4,24	-26,94
Total	8.853.660	10.586.439	11.803.921		19,57	11,50	33,32

Catalunya	1970	1981	1991	1996	1970-1981	1981-1991	1991-1996	1970-1996
Unipersonals	87.125	174.713	262.719	363.115	100,53	50,37	38,21	316,77
Sense nucli	44.263	58.481	50.876	54.856	32,12	-13,00	7,82	23,93
Nuclears simples	866.296	1.246.497	1.400.701	1.478.115	43,89	12,37	5,53	70,62
Nuclears extenses	249.864	229.077	168.312	151.071	-8,32	-26,53	-10,24	-39,54
Múltiples	109.373	60.189	50.436	50.798	-44,97	-16,20	0,72	-53,56
Total	1.356.921	1.768.957	1.933.044	2.097.955	30,37	9,28	8,53	54,61

Barcelona	1970	1981	1991	1996	1970-1981	1981-1991	1991-1996	1970-1996
Unipersonals	36.622	78.220	104.466	134.050	113,59	33,55	28,32	266,04
Sense nucli	25.505	30.913	24.393	29.982	21,20	-21,09	22,91	17,55
Nuclears simples	285.184	377.754	390.007	359.145	32,46	3,24	-7,91	25,93
Nuclears extenses	101.434	75.182	48.248	44.540	-25,88	-35,83	-7,69	-56,09
Múltiples	30.010	12.197	10.079	10.187	-59,36	-17,36	1,07	-66,05
Total	478.755	574.266	577.193	577.904	19,95	0,51	0,12	20,71

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels censos de 1970, 1981 i 1991 i el padró de 1996.

Catalunya ha presentat un creixement més elevat de les llars que no pas Barcelona o Espanya, i aquest increment es constata sobretot durant el període 1970-1981, en el qual es viu l'èxode rural i en conseqüència es necessiten llars per a acollir les persones que vénen de fora de Catalunya. Durant aquest decenni el nombre de llars arriben a 412.036, que significa un creixement del 30,37 % respecte a 1970. En el cas de Barcelona, l'acolliment de població procedent de l'èxode rural ja s'havia fet abans i el creixement respecte al nombre de llars és evident, tot i que no passa del 20 %. A partir de 1981 tant a Catalunya com a Barcelona el creixement del nombre de llars s'atura, de manera brusca a Barcelona i més gradualment a la resta de Catalunya; de fet els creixements que es presenten a Barcelona ciutat pel que fa al nombre de llars s'aproxima al creixement 0. Aquesta dada indica que no es formen noves llars a la ciutat, sinó que es formen a altres indrets de la Regió I.

3.2. Evolució i distribució dels tipus de llar

A les tres unitats territorials estudiades s'observa que hi ha hagut una certa *simplificació* de les formes de les llars, un augment de les noves formes i una davallada de les llars més *complexes* (taula 1).

La proporció de creixement de les llars és superior a la proporció de creixement de les persones; d'aquesta manera diversos discursos tendeixen a afirmar que les llars se simplifiquen amb un nombre menor de persones. Possiblement caldrà anar amb compte amb aquest tipus d'afirmacions, ja que en un entorn mediterrani el grau de complexitat de la llar continua sent present, atès que hi ha una llarga convivència entre dues generacions, gràcies al retard de l'emancipació dels fills i a l'acolliment dels pares ancians, i aquest tipus de convivència es dona sota l'estructura de llar nuclear.

Tant a Espanya, com a Catalunya, com a Barcelona, la majoria de llars són *nuclears simples*, amb més del 70 % del conjunt de llars excepte en el cas de Barcelona. D'aquesta constatació es desprenen dues afirmacions:

a) D'una banda, el fet que en un entorn mediterrani la majoria de les persones continua vivint en llars nuclears i és el vincle familiar (a través del matrimoni) el que en crea de noves.

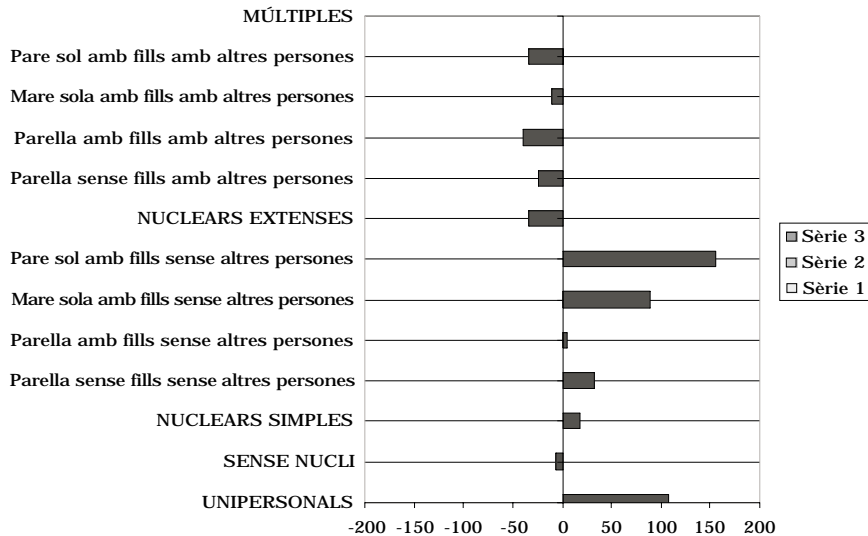
b) De l'altra, aquesta categoria (tot i que presenta diferències de jerarquia a l'interior) apareix inflada per la convivència prolongada de dues generacions a causa de l'emancipació tardana dels fills.

Les llars de formes més complexes, com les extenses i les múltiples, estan en davallada en les tres unitats territorials estudiades, però encara presenten un punt de partida elevat: les llars extenses ronden entorn del 7 %. Aquest elevat punt de partida pot explicar-se a partir de la tradició familiar mediterrània d'acollir les persones ancianes o familiars propers en moments d'adversitat, sobretot quan els manca autonomia en funció de l'edat. Aquesta proporció ha decaïgut força des de 1970, on era habitual aquest tipus de llar en un moment d'èxode rural on s'acollien a les llars persones emparentades o no fins que no accedien a un habitatge propi.

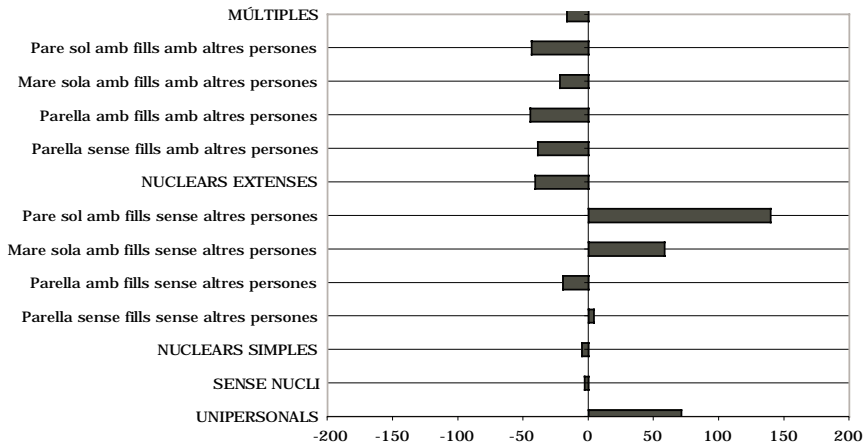
3.3. La tendència

Les variacions de les distribucions de les estructures de les llars entre 1981 i 1996 posen de manifest les tendències d'evolució de cadascuna de les categories i permeten copsar els nous comportaments més de tipus ideològic que no pas a partir del reflex de la xifra relativa (gràfics 1 i 2).

Gràfic 1. Increment de les llars. Catalunya 1981-1996

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de 1981 i del padró de 1996.

Gràfic 2. Incrementos dels tipus de llar. Barcelona 1981-1996

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de 1981 i del padró de 1996.

Tots dos gràfics reflecteixen que tant a Catalunya com a Barcelona les formes de família considerades *tradicionals* (formes complexes com les famílies extenses o les llars múltiples) estan en retrocés; en canvi, les que es consideren *noves formes* es troben en plena evolució, encara que es parteixi d'una xifra absoluta baixa (unipersonals, monoparentals, parella sense fills).

Els increments més elevats dels tipus de llar es donen en el cas de Catalunya. Cal tenir en compte que es partia d'una xifra absoluta més baixa, i potser Barcelona ja havia experimentat aquests canvis amb anterioritat; en canvi la ciutat de Barcelona presenta majors decreixements que no pas Catalunya.

Respecte a les variacions dels tipus de llar entre 1981-1996 s'observa que els increments més elevats es produeixen a Catalunya i Barcelona en la categoria de les llars *monoparentals* en la modalitat de *pare sol amb fills*; i insistim que representa encara una proporció baixa en el conjunt de llars (el 2,07 % el 1996 en el cas de Barcelona), però deixa veure la tendència.

A continuació, les llars *unipersonals* experimenten un creixement fort, en aquest cas el punt de partida no era tan baix. Les llars de solitaris es dupliquen en el cas de Catalunya, passen de representar el 9,88 % al 17,31 % del total. El creixement que s'experimenta en el període 1981-1996 es veu traduït en una xifra absoluta considerable,

55.830 en el cas de Barcelona i 188.402 en el cas de Catalunya. Caldrà estudiar quin és el perfil d'aquests solitaris per determinar si realment es tracta d'una nova forma de llar o per contra és una *erosió* de les tradicionals.

El tercer rang en la jerarquia dels increments l'ocupa la categoria de *monoparentals* en la modalitat de *mares soles amb fills*. En el cas de Catalunya creix força, el 88,57 % i en el cas de Barcelona l'increment és més moderat ja que disposa de xifres de partida més elevades. A l'any 1996 representa el 7,71 % del total de les llars.

Cal assenyalar una dada diferenciadora entre la tendència de Barcelona i Catalunya: a la ciutat s'experimenta un retrocés de les parelles amb fills. Tal com hem afirmat amb anterioritat, no es dona una formació de noves llars a Barcelona, per tant es podria parlar d'una fuga de noves llars que deixa *nius buits* a la ciutat central.

4. Estructura familiar de Barcelona per districtes: noves o velles formes?

4.1. Distribució del tipus de llar: la ciutat de Barcelona

Tal com s'ha esmentat en la introducció, la distribució de l'estructura dels tipus de llar a la ciutat de Barcelona presenta diferències territorials importants segons els districtes en funció de l'estructura d'edats, la naturalesa del districte i la funció que aquest desenvolupa dins el conjunt de la ciutat. L'estructura per edats pot influir en el cicle del curs de vida familiar; així com les característiques del districte, la disponibilitat i les possibilitats dels seus habitatges poden acollir o rebutjar determinades tipologies de llars.

Tot i que els canvis en el si de la família produeixin *noves formes* de residència, aquestes de vegades encara emmascaren *velles formes*. Les noves formes, que anomenarem *modernes*, les velles formes, que anomenarem *tradicionals*, i les formes *emascarades*, que anomenarem *residuals*, tenen tendència a ubicar-se en districtes diferents, mostren una varietat de contrastos i sobretot expliciten una *dualitat de formes*.

Cal remarcar, però, que l'anàlisi dels tipus de llar cal dur-lo a terme a partir de l'estudi dels perfils de les persones que les componen segons sexe, edat i estat civil i relació de parentiu, i és a partir d'aquesta anàlisi detallada que es pot inferir la categorització de *llars modernes, tradicionals o residuals*.

Taula 2
Distribució dels tipus de llar. Barcelona 1991-1996

	1991	1996
Llars unipersonals	18,10	23,20
Llars sense nucli amb una o més persones	4,23	5,19
Llars uninuclears simples	67,57	62,15
Parella sense fills sense altres persones	18,93	18,98
Parella amb fills sense altres persones	40,04	33,39
Mare sola amb fills sense altres persones	7,31	7,71
Pare sol amb fills sense altres persones	1,29	2,07
Llars uninuclears extenses	8,36	7,71
Parella sense fills amb altres persones	2,12	1,99
Parella amb fills amb altres persones	4,72	4,40
Mare sola amb fills amb altres persones	1,27	1,07
Pare sol amb fills amb altres persones	0,25	0,24
Llars amb més d'un nucli	1,75	1,76

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de 1991 i del padró del 1996.

Taula 2
Distribució dels tipus de llar. Catalunya 1991-1996

	1991	1996
Llars unipersonals	13,69	17,31
Llars sense nucli amb una o més persones	2,48	2,61
Llars uninuclears simples	71,53	70,46
Parella sense fills sense altres persones	18,90	19,35
Parella amb fills amb altres persones	45,85	42,70
Mare sola amb fills sense altres persones	5,55	6,65
Pare sol amb fills sense altres persones	1,22	1,76
Llars uninuclears extenses	9,63	7,20
Parella sense fills amb altres persones	2,46	1,77
Parella amb fills sense altres persones	5,93	4,44
Mare sola amb fills amb altres persones	1,00	0,80
Pare sol amb fills amb altres persones	0,24	0,19
Llars amb més d'un nucli	2,67	2,42

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de 1991 i del padró de 1996.

Atenent a la distribució de l'estructura de les llars a la ciutat de Barcelona, la categoria més representada és la llar nuclear simple, amb una representació del 62,15 % sobre el total de llars l'any 1996. Aquest percentatge, comparat amb la Regió I, Catalunya o Espanya, és baix.

a) Dins d'aquesta categoria, la més representada és aparentment la més *tradicional*, la de *parelles amb fills sense altres persones*. Tot i ser la que té un pes més elevat, només un terç de les llars de la ciutat de Barcelona (33,39 %) tenen aquesta composició.⁶ Tot i aquest 33,39 %, és possible que aquesta categoria aparegui sobrerrepresentada, ja que en el context mediterrani es produeix una emancipació tardana i una durada de la convivència entre dues generacions més gran.

b) El segon lloc del rànquing a la ciutat de Barcelona l'any 1996 l'ocupa la categoria de llars *unipersonals o de solitaris*. La xifra és elevada, el 23,2 % del total de les llars, fet que indica que en una de cada quatre llars viu una persona sola. Cal estudiar quins són els perfils de les persones que viuen soles per a esbrinar si es tracta de noves formes familiars o bé es tracta del mapa de l'envelliment i la soledat.

c) El tercer lloc del rang és l'ocupat per les *parelles sense fills*, amb un 18,98 % del total de les llars. Es tracta de parelles joves sense fills on la parella té sentit per si mateixa sense necessitat d'incorporar-hi ningú més? Es tracta de parelles joves que encara no han tingut temps de reproduir-se? Es tracta de parelles grans els fills de les quals han abandonat ja la llar i es tracta, per tant, de parelles de *niu buit*?

d) La categoria de *llars monoparentals de mares soles* representa l'any 1996 a la ciutat de Barcelona el 7,71 % del total. Es tracta d'una proporció considerable i en creixement segons assenyala el gràfic de tendència. Novament cal fer una anàlisi més acurada per a esbrinar si les llars monoparentals són noves fórmules a partir de trencaments d'unions anteriors o d'opcions personals de maternitat en solitari o bé es tracta d'altres fórmules més tradicionals a partir de viduïtat del cònjuge.

e) Les *llars extenses*, en general continuen tenint un pes sobre el total de les llars, en el cas del Barcelona del 7,71 %, de tota manera la tendència indica un clar retrocés. No cal, però, descuidar que en un entorn mediterrani el paper d'aixopluc que exerceix la família da-

6. Com s'ha comentat amb anterioritat, l'estructura de la llar diu poca cosa sobre els seu contingut si no és que s'atengui als perfils de les persones que la conformen. D'aquesta manera sota una estructura de llar nuclear simple de parelles amb fills sense altres persones pot haver el perfil tradicional de parelles amb fills de la parella, parelles amb fills d'un membre o d'un altre o parelles on conviuen fills d'unions anteriors; per tant, és difícil de saber si es tracta de *formes tradicionals o modernes*.

vant unes condicions d'adversitat fa que encara aquesta categoria es presenti elevada. D'aquesta manera no és estrany l'acolliment d'algun ancià quan li manca l'autonomia; això explica que la categoria més representada dins el grup de llars extenses sigui la de *parelles amb fills amb altres persones*.

f) La categoria de llars següent és l'anomenada sense nucli de dues o més persones, que té un pes del 5,19 % sobre el total de les llars.

g) La resta de formes o tipologies tenen poc pes sobre el conjunt de les llars i estan en retrocés.

4.2. Els districtes: novetat i dualitat

En aquest apartat es pretén assenyalar una categorització dels districtes en funció de l'estructura de les llars que presenten.

La categorització es presenta a manera d'hipòtesi exploratòria. S'ha realitzat una primera tasca d'aprofundiment en les llars unipersonals, perquè és una característica que singularitza la composició de les llars a Barcelona i, en el cas de les llars monoparentals *de mare sola amb fills*, perquè presenta alhora un pes considerable i una tendència a l'alça; en ambdues categories s'ha estudiat el perfil segons sexe, edat i estat civil de les persones que la formen.

Llars unipersonals

L'augment de llars unipersonals es pot considerar un indicador de formes *modernes*; en el context europeu són força elevades, i en el cas de Barcelona també, però aquesta tipologia amaga una doble naturalesa.

La mitjana de Barcelona és força elevada, ja que gairebé una de cada quatre llars està formada per una sola persona, però aquesta proporció varia força segons el districte. Destaca de manera evident la proporció de llars de solitaris a Ciutat Vella, gairebé el 37 % de les seves llars estan formades per una sola persona. És interessant de veure el total de la distribució de llars de Ciutat Vella i comprovar que el primer rang de la jerarquia està compost per aquest tipus de llar.

Amb certa diferència segueixen Gràcia i Eixample, com a districtes amb una forta proporció de llars de solitaris sobre el total, però amb uns valors més propers a la mitjana.

Els districtes més nous, de recent creació o incorporació a Barcelona, com ara les Corts, Nou Barris, Sant Martí, Sant Andreu, o Horta-Guinardó, presenten una proporció baixa de solitaris, no arriben al 20 % en cap dels casos.

Taula 3
Distribució dels tipus de llar. Barcelona 1996. Districtes

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Llars unipersonals	36,96	27,28	23,39	19,50	24,04	27,97	19,38	17,67	18,32	19,61
Llars sense nucli amb una o més persones	7,42	6,21	4,99	4,54	5,41	5,63	4,34	4,66	4,24	4,51
Llars nuclears simples	46,02	57,37	62,30	66,46	60,98	58,10	66,81	67,63	67,56	66,01
Parella sense fills sense altres persones	17,25	18,26	19,72	16,85	16,19	18,88	20,18	20,65	19,43	20,11
Parella amb fills sense altres persones	18,81	28,78	33,30	39,19	33,00	29,09	37,26	37,87	39,05	36,90
Mare sola amb fills sense altres persones	7,84	8,19	7,34	8,26	9,26	8,14	7,40	7,12	7,06	7,06
Pare sol amb fills sense altres persones	2,11	2,13	1,94	2,16	2,53	1,99	1,98	1,99	2,02	1,95
Llars nuclears extenses	7,81	7,60	7,59	7,80	7,65	6,92	7,61	8,08	8,01	7,95
Parella sense fills amb altres persones	2,33	2,14	2,03	1,77	1,86	2,01	1,84	1,97	1,91	1,93
Parella amb fills amb altres persones	3,60	4,06	4,26	4,77	4,34	3,71	4,61	4,95	4,94	4,72
Mare sola amb fills amb altres persones	1,45	1,18	1,01	1,04	1,21	1,00	0,94	0,92	0,95	1,07
Pare sol amb fills amb altres persones	0,43	0,22	0,29	0,22	0,25	0,20	0,22	0,24	0,22	0,22
Llars amb més d'un nucli	1,79	1,55	1,72	1,70	1,92	1,37	1,85	1,97	1,87	1,92
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir del padró de 1996.

Amb l'estudi del perfil de solitaris veurem si es tracta de llars de solitaris per opció o bé si coincideix amb el mapa de l'envelliment. Perquè veritablement es tracti d'una nova forma de llar cal estudiar si les persones que viuen soles ho fan per pròpia opció o bé per accident o per *erosió* d'una altra forma anterior, i per tant constitueix una forma *residual*⁷.

D'aquesta manera s'han considerat dos criteris per determinar si es tracta de formes *modernes* o *residuals*: l'edat i l'estat civil. Si les llars de solitaris estan formades per persones vídues podria tractar-se de *llars residuals*; si les llars estan formades per persones solteres, casades o provinents d'una ruptura es tracta de *llars modernes*.

L'edat és un altre criteri classificador. S'han establert quatre categories d'edat:

- <16-29: Interval en el qual es produeixen les emancipacions.
- 30-49: S'ha considerat la franja en la qual se situa el valor modal de la fecunditat i alhora de les llars amb fills, per tant una llar de solitari en aquesta franja a part de l'opció podria indicar la ruptura.
- 50-64: Com a interval en el qual se situa el valor model del niu buit.
- 65 i més: Interval a partir de la jubilació.

La primera constatació que es fa és la diferència de proporció entre els homes i les dones que viuen sols (taula 4); en el cas de Barcelona, les dones que viuen soles (el 68,15 %) doblen els homes (el 31,85 %).

Pel que fa a l'edat, globalment la major proporció de solitaris es troba a partir dels 65 anys, i representen el 51,54 % del total, (el 61,92 % de les dones). Aquest fet fa pensar en formes *residuals*. Es tracta d'un perfil de dones grans que viuen soles, la majoria de les quals (47,72 %) són vídues.

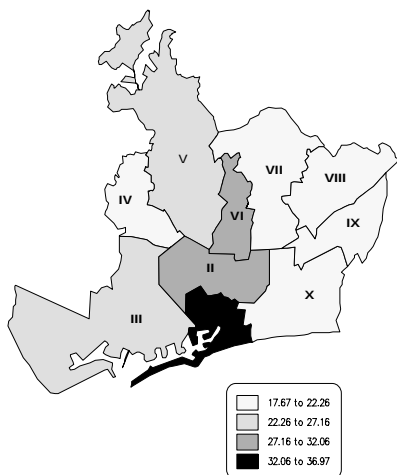
Si es torna a fer referència al mapa 1 de les llars unipersonals es veu un perfil de llars de *solitaris* residuals a Ciutat Vella, a l'Eixample i, una mica menys, a Sants-les Corts. Nou Barris presenta una mitjana de solitàries de 65 i més anys superior a la mitjana de Barcelona, de tota manera no vol dir que hi hagi molts solitaris, sinó que gairebé tots els solitaris que hi ha són dones grans, la qual cosa ens aporta una idea de districte *tradicional*.

7. La ruptura d'una parella que produeix una altra vegada una llar en solitari no es considera una forma residual sinó una opció de viure en solitari.

Estructura familiar i social a la ciutat de Barcelona

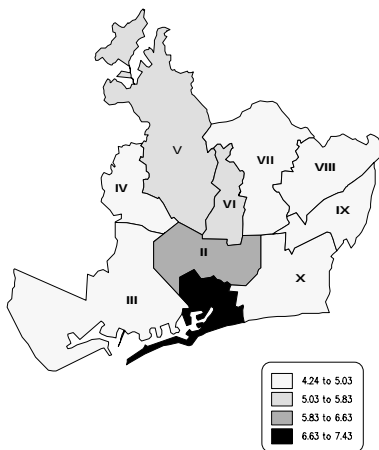
Mapa 1

LLARS UNIPERSONALS. BARCELONA. 1996

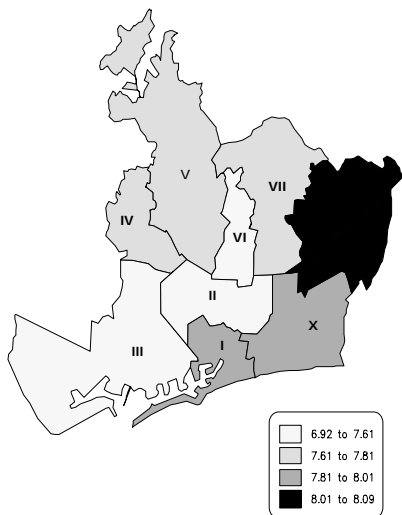
Mapa 2

LLARS SENSE NUCLI. BARCELONA. 1996

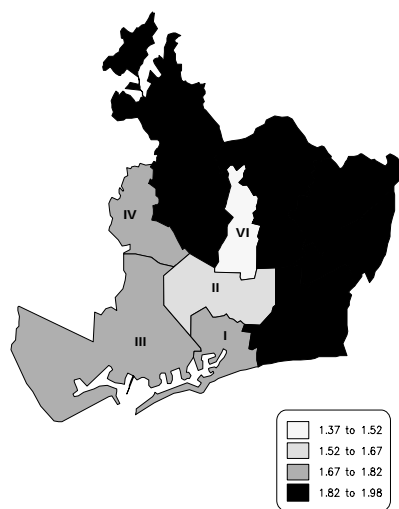
Mapa 3

LLARS EXTENSES. BARCELONA. 1996

Mapa 4

LLARS MÚLTIPLES. BARCELONA. 1996

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró de 1996.

Taula 4
Llars de solitaris segons l'edat. Barcelona 1996

Total	16-29	30-49	50-64	65 i més	Total
I	8,10	21,30	17,93	52,67	100
II	6,27	23,10	16,38	54,25	100
III	8,21	22,03	18,25	51,51	100
IV	8,07	26,62	20,14	45,17	100
V	7,48	23,28	18,26	50,99	100
VI	8,40	25,33	16,75	49,53	100
VII	9,01	23,05	19,18	48,76	100
VIII	9,01	16,99	19,46	54,54	100
IX	8,80	21,32	19,30	50,59	100
X	8,56	22,10	18,48	50,86	100
Total	7,97	22,44	18,05	51,54	100

Dones	16-29	30-49	50-64	65 i més	Total
I	5,82	13,28	13,17	67,72	100
II	4,85	17,03	14,86	63,25	100
III	6,51	15,48	15,86	62,15	100
IV	6,64	21,14	18,55	53,67	100
V	5,76	17,24	16,42	60,58	100
VI	6,59	19,55	15,59	58,27	100
VII	6,52	16,16	17,92	59,41	100
VIII	5,96	10,85	17,66	65,53	100
IX	6,98	14,63	17,54	60,85	100
X	6,26	15,48	16,41	61,85	100
TOTAL	6,00	16,05	16,03	61,92	100

Homes	16-29	30-49	50-64	65 i més	Total
I	11,67	33,86	25,37	29,11	100
II	9,85	38,45	20,22	31,48	100
III	11,78	35,79	23,28	29,15	100
IV	11,05	38,06	23,45	27,44	100
V	11,62	37,77	22,66	27,95	100
VI	12,73	39,18	19,51	28,58	100
VII	14,13	37,25	21,78	26,84	100
VIII	15,16	29,40	23,10	32,34	100
IX	12,63	35,36	22,97	29,03	100
X	13,19	35,48	22,65	28,68	100
Total	12,19	36,12	22,35	29,34	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró de 1996.

Entre els 30 i els 49 anys la proporció més elevada de solitaris són els homes. Una de les raons possibles és que en les llars és la dona la que tendeix a quedar-se amb les criatures, i formen una llar monoparental, i l'home és qui abandona el nucli familiar i forma una llar de solitari.

En l'interval de 30-49 anys els solitaris se situen en dos districtes concrets: les Corts-Pedralbes i Gràcia. Les Corts, com a districte de nova creació i Gràcia, com a districte que presenta una dualitat important com a districte envellit i alhora emblemàtic per a atreure solitaris i solitàries joves. Les persones que viuen soles entre els 16 i 24 anys se situen a Nou Barris, Sant Andreu, Horta i Sant Martí; això pot explicar-se a partir d'unes condicions més favorables per a aconseguir un habitatge.

En el cas de Barcelona, el 38,07 % de persones que viuen soles són vídues. De tota manera, en una proporció de més del 30 % són solteres. Hi ha cinc districtes en els quals la proporció de solters sobrepassa la de vidus: Ciutat Vella, Eixample, les Corts, Gràcia i Sarrià. Mentre que a Ciutat Vella i l'Eixample conviuen les persones soles i velles que mai han contret matrimoni amb les persones vídues, en el cas de les Corts i Gràcia conviuen les persones soles joves amb les vídues velles.

Taula 5
Llars de solitaris segons l'edat. Catalunya, Regió I i Barcelona 1996

Anys	CATALUNYA			REGIÓ I			BARCELONA		
	Dona	Home	Total	Dona	Home	Total	Dona	Home	Total
16-29	6,52	14,23	9,39	6,50	14,35	9,23	6,00	12,19	7,97
30-49	13,58	35,30	21,66	14,40	36,00	21,92	16,05	36,12	22,44
50-64	15,85	21,63	18,00	16,29	21,78	18,20	16,03	22,35	18,05
65 i més	64,06	28,85	50,96	62,81	27,88	50,65	61,92	29,34	51,54
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	62,80	37,20	100	65,19	34,81	100	68,15	31,85	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró de 1996.

Llars sense nucli

Les llars sense nucli representen una altra *nova forma* de composició de llars i en el cas europeu representen també una categoria en creixement. El mapa de les llars sense nucli dibuixa un eix a la ciutat de Barcelona que acull una diversitat de districtes. En primer lloc Ciutat Vella, que presenta la màxima proporció de llars d'aquestes

característiques (7,42 %), en segon lloc, l'Eixample (6,21 %) i en tercer lloc, Gràcia i Sarrià.

La tipologia de districtes que s'encabeixen al llarg d'aquest és el següent: un districte *menys cohesionat o més desestructurat* com seria el cas de Ciutat Vella i amb una propensió més elevada a formar llars d'aquestes característiques; en canvi, en el cas de l'Eixample i en el cas de Gràcia, podria conviure aquesta modernitat de nova forma de pisos compartits amb formes més *tradicionals* de persones soles i grans amb servei domèstic o familiars que no formen nucli. D'aquesta manera es conservaria la dualitat entre la modernitat de pisos compartits amb persones sense lligams familiars i la tradició de persones familiars que no formen nucli i el servei domèstic, tot i que la xifra absoluta és molt minsa.

Parelles sense fills i parelles amb fills

Les llars nuclears de parelles amb fills i parelles sense fills representen la major proporció de la composició de les llars arreu, però també representa la manera més *tradicional* de constitució de la llar. En el cas de Barcelona la proporció de les parelles amb fills és baixa respecte a altres unitats territorials (33,33 %) i va disminuint. Pel que fa a la proporció de parelles sense fills, en el cas de Barcelona la proporció mitjana és del 18,98 %. Cal esbrinar si es tracta de parelles joves que encara no han tingut fills o bé es tracta de llars de niu buit.

Superposant tots dos mapes s'obté la caracterització següent: els districtes d'incorporació més recent (Sant Martí, Sant Andreu, Nou Barris i Horta) coincideixen en ambdós mapes com a districtes amb més proporció de parelles sense fills i de parelles amb fills. Sembla que aquests districtes deixin veure una doble naturalesa:

a) La categoria de parelles amb fills apareix sobrerrepresentada, ja que la llarga permanència de dues generacions diferents en una mateixa llar a causa de la tardana emancipació dels fills fa inflar aquest grup.

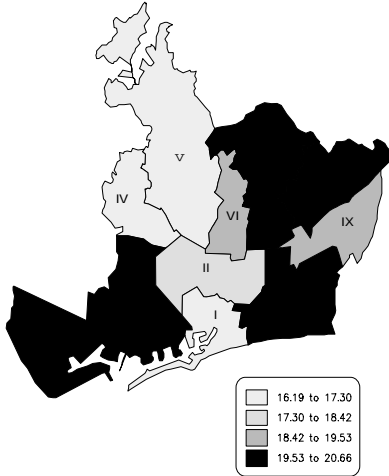
b) D'altra banda, en aquest conjunt de districtes es pot trobar un habitatge més assequible i es poden trobar parelles joves amb fills petits. Cal destacar el districte de les Corts com a districte nou.

Pel que fa a les parelles sense fills com en el cas anterior, podria llegir-se una doble naturalesa de llars, d'una banda les de niu buit i, de l'altra, les de nova creació, perquè hi ha més accessibilitat econòmica a l'habitatge.

Estructura familiar i social a la ciutat de Barcelona

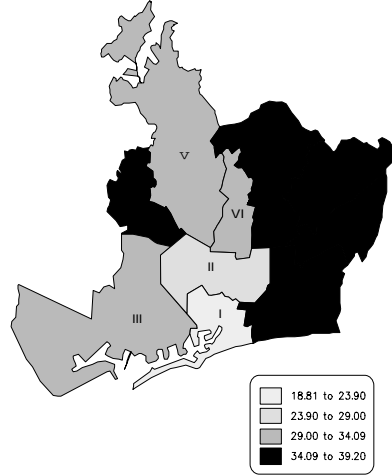
Mapa 5

PARELLES SENSE FILLS. BARCELONA. 1996

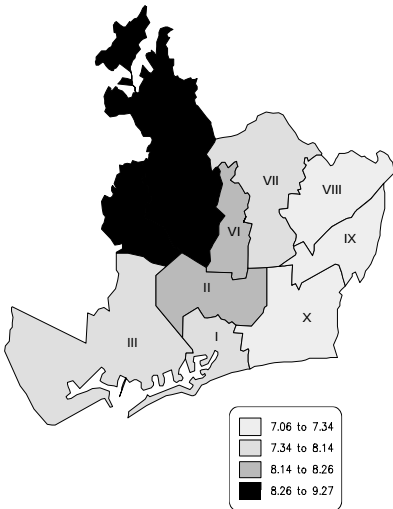
Mapa 6

PARELLES AMB FILLS. BARCELONA. 1996

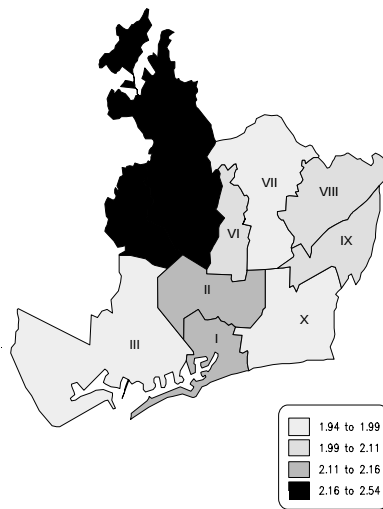
Mapa 7

MARES SOLES. BARCELONA. 1996

Mapa 8

PARES SOLS. BARCELONA. 1996

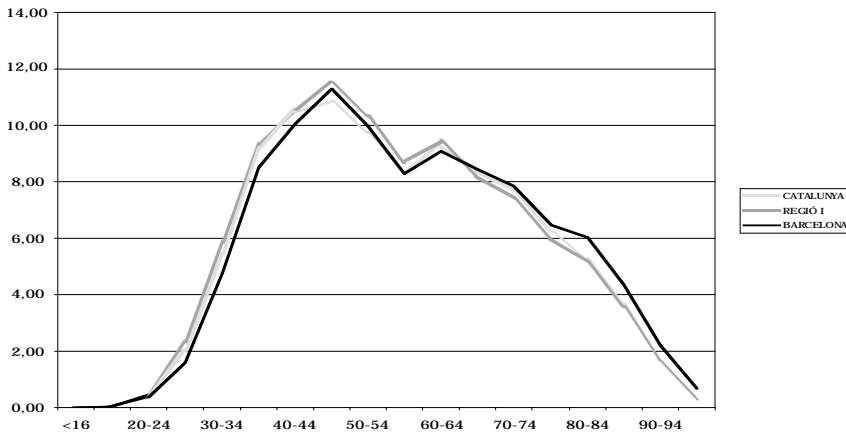
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró de 1996.

Monoparentals

En el cas de les llars monoparentals, s'ha escollit la categoria conformada per mares soles amb fills perquè representa una proporció més elevada respecte a les monoparentals formades pels pares, tot i que aquests darrers presenten un fort increment.

La proporció de mares soles sobre el total de llars és del 7,71 %. La màxima concentració se situa al districte v, seguit de Gràcia i de l'Eixample.

Gràfic 3. Llars monoparentals. Mares soles sense altres persones. Catalunya, Regió I, Barcelona, 1996

La concentració en el districte v pot donar a priori una idea de dona sola amb bona posició econòmica. L'estudi de l'estat civil d'aquestes mares és el que permet esbrinar si es tracta de llars *modernes* o *residuals*.

En la gràfica general s'observa que la moda de monoparentals se situa entre els 40 i els 55 anys, fet que pot fer pensar en la ruptura; s'observa una remuntada a partir dels 60 anys, fet del qual podria inferir-se la viduïtat.

Pel que fa a l'estat civil de les mares que conformen les llars monoparentals a Barcelona, a l'any 1996 el 47,72 % són vídues, fet que implica una certa *residualitat*. La proporció que segueix és la de dones casades amb fills que estan soles, producte d'una ruptura o d'una distància amb el cònjuge.

L'estudi per districte, segons l'estat civil de les mares soles és força eloqüent i, tot i que són les dones vídues les més nombroses en

el rànquing de llars monoparentals, es pot elaborar una categorització interessant de districtes.

Taula 6
Mares soles sense altres persones segons estat civil.
Barcelona 1996

	Soltera	Casada	Vídua	Divorciada	Separada	Total
I	14,24	16,99	51,27	7,10	10,40	100
II	8,77	19,19	48,99	10,77	12,28	100
III	9,52	17,37	49,34	9,64	14,13	100
IV	8,21	26,19	38,10	14,56	12,95	100
V	7,25	26,17	40,32	14,20	12,06	100
VI	9,57	19,11	45,49	12,25	13,58	100
VII	8,11	18,35	47,66	10,80	15,07	100
VIII	7,28	17,86	52,89	8,82	13,16	100
IX	7,94	18,72	48,71	10,03	14,59	100
X	9,08	17,01	49,48	9,95	14,48	100
Total	8,85	19,39	42,72	10,73	13,31	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del padró de 1996.

En el cas de les mares solteres, Ciutat Vella és el districte que presenta una proporció que gairebé dobla la mitjana barcelonina. Es tractaria d'estudiar si es tracta d'una maternitat en solitari per opció o per accident.

En el cas de les dones casades però que viuen solament amb els fills, la mitjana superior a la barcelonina es troba a Sarrià-Sant Gervasi i Pedralbes, amb un percentatge superior al 26 % sobre el total dels estats civils; es tracta de la forma políticament correcta de ruptura de la població benestant?

El cas de viduïtat, a part de ser majoritari en tots els casos, fet que implica la residualitat, és elevat en els districtes de darrera incorporació: Sant Martí, Nou Barris, Sant Andreu, Sants. Es tracta d'una forma residual en districtes en els quals predominen les formes tradicionals de família.

El cas de les llars monoparentals de dones divorciades predomina en els districtes de la zona alta: Pedralbes, Sarrià i Gràcia, en menor mesura.

Les llars de separades predominen a Horta i Sant Martí i Sant Andreu, i podria estar relacionat amb la zona on és més assequible aconseguir un habitatge.

Llars extenses

Les llars extenses estan en franc retrocés i representen una estructura tradicional (potser estan en extinció?). Els districtes que presenten un percentatge més elevat de llars extenses són Nou Barris i Sant Andreu, seguit de Sant Martí i, menys, Ciutat Vella. Les llars extenses representen una forma tradicional, que en el context català, com a representació del context mediterrani, encara perdura amb una proporció superior a l'europea. La tipologia de llars extenses més representada és la que consta de parelles amb fills amb altres persones emparentades. De segur que correspon als nuclis familiars que acullen els ascendents quan aquests són grans i ja no tenen autonomia.

5. Conclusions

La ciutat de Barcelona presenta una estructura de llars diferenciada respecte a Catalunya i la Regió I; d'altra banda, el municipi de Barcelona no és gens homogeni i ofereix una varietat de contrastos entre els diferents districtes. Els canvis produïts en l'estructura de les llars entre 1991 i 1996 emmascaren una doble naturalesa de les llars i reflecteixen una *dualitat de formes familiars* que recull, d'una banda, les formes menys convencionals i, de l'altra, les més tradicionals.

En aquest treball s'assenyala una tipologia de districtes segons l'estructura de les seves llars, i s'intenta esbrinar si es tracta de districtes amb formes *tradicionals*, amb formes *modernes* o amb formes *residuals*.

Les formes *modernes* de llar són les que es consideren noves formes, que estan compostes per llars de solitaris per opció, joves i solters o procedents d'una ruptura o bé per llars monoparentals no procedents de viduïtat. Aquestes es troben a districtes nous com ara les Corts, o bé Gràcia, que presenta una forma força dual entre velles i noves formes. En el cas de les monoparentals, hi ha un important contingent a Sarrià-Sant Gervasi, molt diferent de les dones soles que s'instal·len a Sant Martí, a Nou Barris o a Sant Andreu per trobar un habitatge més assequible.

Les llars que considerem *tradicionals* són les que no pertanyen al que anomenem *noves formes* i que estan en retrocés; es tracta de les parelles amb fills i les llars extenses. Aquestes formes predominen als districtes d'incorporació recent, que es van desenvolupar a les acaballes dels anys setanta. Es tracta de Nou Barris, Sant Martí i

Sant Andreu; atesa la tardana emancipació dels joves, són casos en els quals encara hi conviuen aquestes dues generacions. Es tractaria d'una dualitat entre formes tradicionals i residuals. Altres districtes com ara les Corts o bé Horta-Guinardó acullen parelles joves amb fills; tot i que es tracta de formes tradicionals no són formes residuals. Aquest acolliment és degut a la nova construcció.

Les formes extenses coincideixen amb els districtes acabats d'ementar; es tractaria d'una forma tradicional d'acollir persones d'edat que són dependents.

Les formes *residuals* són les produïdes per erosió de formes tradicionals, llars de solitaris vells i vidus, monoparentals per viduïtat, o parelles sense fills de niu buit. En aquests casos es torna a donar una dualitat segons els tipus de districte. Les llars de solitaris vells segueix el mapa de l'envelliment: Ciutat Vella, Eixample, Gràcia; les monoparentals per viduïtat se situen gairebé a tot Barcelona, i les llars de niu buit conviuen en els districtes més tradicionals de parelles amb fills que encara no s'han emancipat.

Bibliografia

- DA (1998). «Família, gènere i comunitat». A: *La Societat Catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- (1995): *Informe sobre la situación de la familia en España*. Madrid: Ministeri d'Afers Socials. (Serie Estudios; núm. 24).
- FLAQUER, Lluís; SOLSONA, Montserrat (1995). «La situació de la família a Barcelona». A: *Barcelona Societat*, núm. 3. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1997): *Llars i famílies a Catalunya. 1991. Estadística Social. Censos i Enquestes*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- TREVIÑO, Rocío; SOLSONA, Montserrat (1990). *Estructuras familiares en España*. Madrid: Ministeri d'Afers Socials (Serie Estudios; núm. 25).
- VAN DE KAA, D. (1988). «The Second Demographic Transition: Theories and expectations». *Symposium on Population Change and European Society*. Florència, 7-10 de desembre.

